

6. Коняев Н. И. Субъекты хозяйственного права. – Куйбышев: Куйбыш. Плановый ин-тут, 1972. – 45 с.
7. Дудченко В. В. До питання щодо перспектив розвитку українського права // Право ХХІ століття: становлення та перспективи розвитку: Зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. "Другі Прибузькі читання". – Миколаїв. – 2006.
8. Архипов С. И. Субъект права: теоретическое исследование. – СПб.: "Юридический Центр Пресс". – 2004г. – 469с.
9. Гражданский кодекс Украины: Вступительная статья Довгерт А. С. – Х.: "Одиссей", 2005. – 400с.
10. Крипак И. И. Сложный коллективный субъект права: проблемы общей теории и практики: проблемы общей теории и практики: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 Кострома, 2006. – 225 с.
11. Куликов Р. А. К вопросу определения критериев понятия ТНК // Международное публичное и частное право. – 2004. – № 2 (17).
12. Конвенция о транснациональных корпорациях, 6 марта 1998 г. (г. Москва) // Содружество. Информационный вестник Совета глав государств и Совета глав правительств СНГ. – 1998. – № 1.

Григор'єв В. А., НУ "ОЮА"

КОНСТИТУЦІЙНЕ СУДОЧИНСТВО ЯК СПОСІБ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОДЕЛІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Данная статья посвящена конституционному судопроизводству как способу осуществления конституционного контроля. Сравнивая конституционное судопроизводство с конституционным контролем, автор приходит к выводу, что понятие конституционное судопроизводство шире, чем конституционный контроль, так как к полномочиям конституционных судов относятся не только вопросы проверки соответствия Конституции законов, но и вопросы соблюдения конституционной процедуры расследования и рассмотрения дела о смещении Президента с поста в порядке импичмента, официального толкования Конституции и законов и другие.

The given article is devoted to the constitutional legal proceedings as a way of the constitutional control realization. Comparing the constitutional legal proceedings to the constitutional control, the author comes to a conclusion that

the concept the constitutional legal proceedings is wider, than the constitutional control as powers of the constitutional courts concern not only the questions of conformity check of the Constitution, but also questions of constitutional procedure observance the of investigation and a legal investigation on displacement of the President from a post as impeachment, giving an official interpretation of the Constitution laws and others.

Конституційний Суд України самостійно і незалежно здійснює конституційний контроль за допомогою конституційного судочинства. Конституція України визнає конституційне судочинство в якості самостійного виду судочинства, за допомогою якого здійснюється судова влада (частина третя статті 124) [1]. Конституційне судочинство являє собою врегульовану Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України" [2] послідовність взаємопов'язаних процесуальних дій Конституційного Суду та інших учасників конституційного судочинства, спрямованих на вирішення конституційних справ відповідно до повноважень Конституційного Суду з метою збереження та зміцнення конституційності в суспільстві і державі.

Функціонування спеціального органу конституційної юрисдикції забезпечує конституційність правових актів, є підставою конституційного правопорядку у демократичній, правовій державі. Конституційний Суд повинен сприяти подоланню конфронтаційних тенденцій між різними гілками влади, посиленню захисту прав людини, належному тлумаченню Конституції [3]. Сучасний стан конституційного судочинства залежить від виконання органом конституційної юрисдикції своїх повноважень, а види конституційного судочинства, здійснюваного Конституційним Судом України є похідними від його повноважень, встановлених статтями 150, 151 Конституції України. Сьогодні Закон України "Про Конституційний Суд України" відносить до повноважень Суду, виділяючи провадження з розгляду Конституційним Судом справ:

- про відповідність Конституції України законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- про офіційне тлумачення Конституції України та законів України;
- про надання висновку щодо відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих

міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

– про надання висновку щодо дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Усі справи, незалежно від видів конституційного судочинства розглядаються за загальними правилами виробництва, якщо інше не передбачено спеціальними нормами. Спеціальні норми відбивають специфіку конституційного судочинства з розгляду Конституційним Судом справ. Вони встановлюють: особливості розгляду різних категорій справ; умови допустимості звернень, що надійшли до Суду; межі розгляду підвідомчих Суду питань; види підсумкових рішень по різних категоріях справ. Підставою виникнення судово-конституційних процесуальних відносин служать реалізація компетентним суб'єктом права на звернення до Конституційного Суду і право самого Конституційного Суду на розгляд даної категорії справ. Рух процесуальних правовідносин залежить від юридичних фактів, перш за все від процесуальних дій, як учасників конституційного судочинства, так і самого Конституційного Суду [4].

Конституційне судочинство доцільно розглядати як процесуальний порядок розгляду правових спорів (конфліктів) Конституційним Судом на підставі встановлених норм конституційного права. Конституційне судочинство і виробництво співвідносяться як ціле і частина, отже, всі основні характеристики цілого поширюються на частину [5]. Загальні правила конституційного судочинства містяться в розділі другому Закону України "Про Конституційний Суд України". Вони стосуються засад конституційного судочинства, підстав для відмови у відкритті конституційного судочинства, загальних вимог до форм звернень, суб'єктів звернень, а також процедурні правила розгляду справ у Конституційному Суді (глави 6, 7, 8).

Конституційне судочинство є спосіб реалізації повноважень органів конституційної юстиції, а значить – конституційна юстиція як категорія – ширша, ніж конституційне судочинство. Порівнюючи конституційне судочинство з конституційним контролем, слід зауважити, що конституційне судочинство ширше, ніж конституційний контроль. Конституційний контроль, на наш погляд, полягає лише у встановленні відповідності Конституції певного акту, а конституційне судочинство такою компетенцією не обмежується.

Так до повноважень конституційних судів належать також питання дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з посади в порядку імпідменту, дачі офіційного тлумачення Конституції України та законів України. Проте спільними для конституційного судочинства і конституційного контролю є повноваження щодо перевірки конституційності певного акту, а також розгляду конституційних звернень громадян про порушення їх конституційних прав державними органами. Становлення конституційного судочинства відноситься лише до компетенції спеціалізованого органу конституційної юстиції, повноваження якого закріплюються в Конституції і конкретизуються у відповідних нормативно-правових актах. А значить, критерієм визначення початкового етапу становлення конституційного судочинства в державі слід вважати законодавче закріплення утворення та функціонування органу конституційної юстиції з наданням йому повноважень з розгляду конституційно-правових спорів.

Не слід забувати, що законодавчого закріплення статусу органу конституційної юстиції та встановлення його процесуальних повноважень передусім досить тривалий етап усвідомлення і розуміння необхідності формування такого органу в державі, визначаючи, перш за все, його доктринальні положення щодо встановлення порядку і правил розгляду конституційно-правових спорів. У наукових дослідженнях конституційне судочинство пов'язують із законодавчо встановленим механізмом правового захисту конституції (Овсепян Ж. І. [6], Лазарев Л. В. [7]). А сам механізм правового захисту Конституції, на думку Ю. В. Гаврюсова, визначають як систему правових інститутів і процедур, які забезпечують її дію [8].

Усі дослідники діяльності органів конституційної юстиції відносять судовий конституційний контроль до елементів механізму правового захисту Конституції. А поява конституційного контролю виділяють з часів Римської імперії чи старого Німецького Рейху (1180 г.), коли судові органи займалися розглядом спорів між правителями. Відзначається й існування попередніх форм конституційного розгляду у Франції з середини XVIII ст. У Португалії судово-конституційний розгляд було введено Кодексом Фіміна (Philips Code) у XVII ст. [9].

Вітрук М. В. розкриваючи сутність конституційного правосуддя, вважає впровадженням загального терміна конституційного контролю – епоху середньовіччя. Як приклад початкової форми

конституційного контролю він наводить діяльність Таємної ради у Великобританії в XVII ст., яка визнавала закони законодавчих зборів (легіслатур) американських колоній недейсними, якщо вони суперечили законам англійського парламенту або загальному праву [10]. Однак дослідники конституційної юстиції виділяють і більш ранні терміни її виникнення, наприклад у Стародавній Греції [11], а першоджерелом конституційних ідей називають Лісаля [12].

Гергелійник В. О. пропонує досліджувати конституційну юстицію, починаючи з періоду становлення та розвитку державних органів у країнах стародавньої цивілізації [13]. Давнім попередником сучасного інституту конституційної юстиції він вважає Раду старійшин (герусію), яка існувала у Спарті в IX-VIII століттях до н. е., так як вона мала право припиняти рішення Народних зборів у разі відхилення народу "з прямого шляху". У той час, коли закони заснувалися на природному праві, система судових органів була дуже розгалужена, а її вплив на діяльність апарату державної влади досить істотним. Так без згоди суду присяжних в Афінах – гелію (утвореного в 594 році до н. е.) – жоден законодавчий акт не міг бути діючим [14]. Процедури розгляду справ в гелії були схожі з процедурами судового розгляду. Вони передбачали розгляд законопроекту і заслуховування сторін, після чого комісія приймала остаточне рішення. Розгляд законопроекту передбачав і процедуру звинувачення в протизаконності. Кожен громадянин міг клятвено заявити про те, що нова законодавча пропозиція не відповідає чинним нормам права [15]. Ідея процедури звинувачення в протизаконності надалі знайшла своє відображення в інституті конституційної скарги – право громадян на оскарження нормативно-правового акта, яке знайшло закріплення у законодавстві ФРН [16].

З часів Київської Русі про конституційне судочинство можна говорити лише з великою мірою узагальнення. Діяльність боярських дум була протиположною неправомірних дій князів. Вплив їх рішень на суспільне життя залежав від багатьох факторів, в тому числі – і суб'єктивного характеру, а саме – від особистості самого князя. Так в одних випадках боярські думи уповноважувались на скасування неправомірного акта князя або народного віче. В інших випадках його ігнорували [17]. Якщо звернутися до історії впровадження конституційної юрисдикції в Речі Посполитій, то Мироненко О. виділяє введення з 1572 року "Генріхових артиклів". Вони передбачали закріплення за кожним депутатом парламенту права на скасування

ухвали всього сейму [18]. Мироненко О. справедливо зазначає, що історію конституційної юстиції необхідно розглядати в концептуальному плані від первісних уявлень про демократію, справедливу державу, право і законність і т. д., а в практичному аспекті – від народження держави, елементів політичного, квазісудового і судового контролю за дотриманням стародавніх звичаїв [19].

Так в кінці XVII століття колонії Англії отримали право здійснювати законодавчу діяльність в області місцевих справ. Проте це законодавство з різних обставин вступало в протиріччя із законами, прийнятими Парламентом Англії. І хоча в цей період Таємна рада, яка володіла правом визначати відповідність законів колоній законам Парламенту або загальному праву, втратила свої повноваження щодо справ королівства, відносно колоній дане право зберігалось, що дозволило в період з 1696 по 1782 роки визнати недійсними понад 600 законів колоніальних реєстратур. Саме завдяки англійській правовій системі була встановлена ієрархія юридичних норм і правил, що певною мірою слугувало підставою для виникнення судового контролю.

Однак відправним початком становлення судового конституційного контролю вважається справа "Мербері проти Медісона" (1803 рік), за яким Верховний Суд США встановив, що закон Конгресу, який суперечить Конституції, може бути визнаний судом неконституційним. Тим самим Суд наділив себе повноваженнями у сфері конституційної юстиції, повноваженням конституційного контролю. Саме тому США називають першою країною, яка ввела конституційний контроль [20]. Таку модель конституційного контролю прийнято називати "американською".

Конституційний контроль у Європі отримав своє поширення після Першої Світової війни і здійснювався конституційними судами – спеціальними органами. Конституційне судочинство вже тоді мало конкретні повноваження щодо здійснення перевірки конституційності законодавчих актів. Така модель судового конституційного контролю отримала назву "європейської" на відміну від "американської" (англосаксонської), де конституційний контроль здійснювався судами загальної юрисдикції. Значний вплив на становлення конституційного судочинства і формування інституту судового контролю в Європі мали ідеї професора права Віденського університету Ганса Кельзена. Саме його ідеї були покладені в основу створення в Австрії в 1919 році Вищого Конституційного Суду, а інститут конституційного судочинства отримав своє нормативне

закріплення в Конституції 1920 року. Потім австрійська модель судового конституційного контролю з відповідними процедурами його здійснення була введена і в інших країнах: в Чехословаччині (1920 р.), в Греції (1927 р.), в Іспанії (1931 р.), в Ірландії (1937 р.), в Єгипті (1941 р.). А в 1960-і роки в деяких європейських країнах були переглянуті окремі положення конституційного контролю та процесуального порядку його здійснення (Австрія, Бельгія, Франція, Чехословаччина, Швеція), у країнах Латинської Америки (Аргентина та інші). У країнах Азії, Африки, Центральної і Північної Америки конституційний контроль утвердився в різних формах [21]. Європейські спеціалізовані органи здійснюють конституційний контроль, у тому числі і у формі конституційного судочинства, у певному сенсі вони знаходяться за системою інших судових органів, тобто ніби вище за них. Однак ці органи не мають права переглядати рішення верховних судів в якості останньої інстанції, але в деяких випадках вони можуть розглядати рішення верховних судів тільки з точки зору їх відповідності Конституції країни [22].

В еволюції європейської моделі конституційного контролю виділяють два головних напрямки. Перше – збільшення обсягу норм, які перевіряються на предмет їх конституційності. Друге – розширення кола суб'єктів та можливостей звертатися до органу конституційної юстиції [23]. Не випадково в Україні використовується саме європейська модель конституційного контролю, так як вона дозволяє здійснювати контроль, в тому числі і у формі конституційного судочинства, що в значній мірі розширює коло суб'єктів звернення до Конституційного Суду України.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30, зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2222 – IV (2222 – 15) від 08.12.2004. ВВР. – 2005. – № 2.
2. Закон України "Про Конституційний Суд України" від 16 жовтня 1996 р., // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49.
3. Сравнительное конституционное право / Ред. Кол. А. И. Ковлер, В. Е. Чиркин (отв. ред.), Ю. А. Юдин-М.: Манускрипт, 1996. – 730 с. – С. 165.
4. Витрук Н. В. Виды производств в Конституционном Суде Российской Федерации // Журнал конституционного правосудия. – 2009. – № 6 (12). – С. 11.
5. Там же. – С. 11.

6. Овсепян Ж. И. Судебный конституционный контроль в зарубежных странах: Правовая защита конституций. – Ростов-на-Дону, 1992. – С. 42.
7. Кряжков В. А., Лазарев Л. В. Конституционная юстиция в Российской Федерации: Учебное пособие. – М.: Издательство БЕК, 1998. – С. 11.
8. Гаврюсов Ю. В. Правовые вопросы организации и деятельности конституционных судов субъектов Российской Федерации // Дис. к. ю. н. 12.00.02. – М., 2003. – С. 17.
9. Там же. – С. 18.
10. Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебное конституционное право и процесс: Учебное пособие для вузов. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. – С. 13.
11. Брайс Д. А. Американская республика. В 3-х частях: Пер. с англ. В. Н. Неведомского. – М.: Изд. К. Т. Солдатенкова, 1889. – Ч. 1: Национальное правительство. – С. 395.
12. Златопольский Д. Л. Контроль за соблюдением Конституции и конституционный суд в государствах Восточной Европы // Вестник Московского университета. Сер. 11. Право. – 1998. – № 2. – С. 38.
13. Гергелійник В. О. Правові проблеми становлення і функціонування конституційної юстиції в Україні // Дис. к. ю. н. 12.00.02. – К., 1999. – С. 12.
14. Громаков Б. С. История рабовладельческого государства и права (Афины и Рим). – М.: ВЮЗИ, 1986. – С. 25.
15. Кечекьян С. Ф. Всеобщая история государства и права. Учеб. для юрид. ин-тов / ВИЮНГ НКЮ СССР. – М.: Юриздат, 1944. – Ч. 1. Древний мир. Вып. 1: Древний Восток и Древняя Греция. – 216 с. – С. 208.
16. Гергелійник В. О. Правові проблеми становлення і функціонування конституційної юстиції в Україні // Дис. к. ю. н. 12.00.02. – К., 1999. – С. 13.
17. Мироненко О. Захист "правди" і "благодаті" за доби Київської Русі та Литовсько-Руської держави // Вісник Конституційного Суду України. – 1999. – № 1. – С. 64 – 78.
18. Там же. – С. 76 – 77.
19. Мироненко О. Про деякі загальні підходи до поняття "конституційна юрисдикція" и предмета її історії // Вісник Конституційного Суду України. – 1998. – № 4. – С. 48.
20. Конституционный контроль в зарубежных странах: Учеб. Пособие / Отв. ред. В. В. Маклаков. – М.: Норма, 2007. – С. 16.

21. Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебное конституционное право и процесс: Учебное пособие для вузов. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. – С. 13.
22. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. В 4 т. Тома 1-2. Часть общая: Учебник / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. – 3-е изд., обновл. и дораб. – М.: Издательство БЕК, 2000. – С. 375.
23. Конституционное право государств Европы: Учеб. Пособие для студентов юрид. вузов и фак. (отв. ред. Д. А. Ковачев). – М.: Волтерс Клувер, 2005.

Нестерчук Л. П., НУ "ОЮА"

ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІЙ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

В статье предпринята попытка выяснить, что относится к понятию функций судов общей юрисдикции, применив методику классификации общих и специальных признаков функций этих судов общей юрисдикции. Отмечена необходимость выяснения сущности и содержания функций судов общей юрисдикции в Украине, разграничения понятий, которое касается форм, способов и направлений деятельности суда. Эффективное функционирование судов общей юрисдикции в Украине препятствует нарушению прав и свобод человека и гражданина, не допускает присвоения судебной власти любым другим органом государственной власти.

An attempt to find out what behaves to the notion of general jurisdiction courts functions, applying the methods of classification of general and special signs of functions of these general jurisdiction courts is undertaken in the article. It is indicated on the necessity of finding out of essence and maintenance of functions of general jurisdiction courts for Ukraine, differentiation of concepts, which touches forms, methods and directions of court activity. The effective functioning of general jurisdiction courts in Ukraine hinders to violation of rights and freedoms of man and citizen, shuts out the appropriation of judicial department by any other public authority.

Держава досягла стабільності, передбачуваності у соціально-економічній та політичній сферах тільки там, де суд сформувався у систему, здобув необхідні елементи самостійної та незалежної владної структури і почав виконувати лише йому притаманні функції. Про це свідчить історія світової цивілізації.